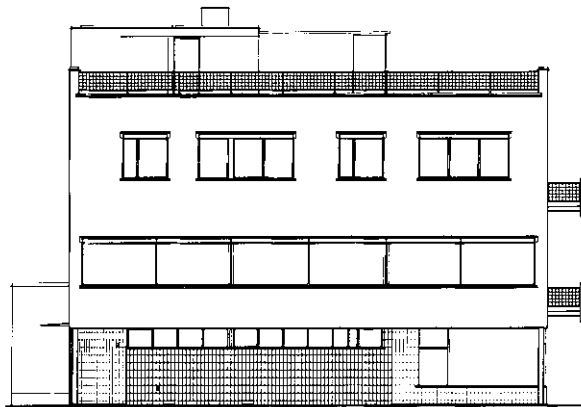

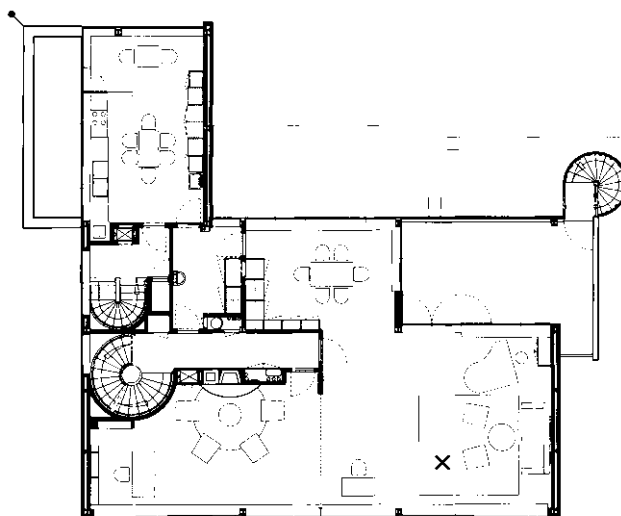
figuur 1

figuur 2

figuur 3

X = standpunt fotograaf

■ Nieuwe Zakelijkheid in Nederland

Vragen bij afbeelding 1 tot en met 5

Op afbeelding 1 en 2 zie je twee aanzichten van een huis in Rotterdam. Het is in 1933 gebouwd door de architecten Brinkman en Van der Vlugt, die ook de beroemde Van Nelle-fabriek ontwierpen. Een van de directeurs van Van Nelle, de heer Sonneveld gaf hen opdracht een ruime, lichte woning te bouwen voor zijn gezin. Het huis moest van alle moderne gemakken worden voorzien. Het is in 2001 grondig gerestaureerd en fungeert nu als museumwoning. Het is weer helemaal ingericht zoals de familie Sonneveld het destijds bewoonde.

Villa Sonneveld is een van de best bewaarde voorbeelden van het Nieuwe Bouwen in Nederland. In 1933 was dit zeer vooruitstrevende architectuur.

Bekijk afbeelding 1 en 2.

- 3p 1 Noem drie aspecten van het exterieur die toen modern waren.

De architecten van het Nieuwe Bouwen vonden dat de oude bouwstijlen niet meer pasten in een tijd waarin de wereld in een hoog tempo veranderde. De familie Sonneveld wilde een woning die een nieuwe, moderne manier van leven weerspiegelde. Dat paste goed bij het uitgangspunt van het Nieuwe Bouwen om 'licht, lucht en ruimte' in de architectuur te brengen.

Bekijk afbeelding 1 en 2 en figuur 1 en 2.

- 2p 2 Geef aan hoe je aan het exterieur kunt zien dat 'licht en lucht' belangrijk zijn.

De vormgeving van het Nieuwe Bouwen was alleen mogelijk dankzij nieuwe materialen als staal, glas en beton.

- 2p 3 Leg dit uit aan de hand van afbeelding 1 en 2 en de plattegrond op figuur 3.

Op afbeelding 3 zie je de woonkamer op de eerste verdieping. Op de plattegrond op figuur 3 is het standpunt aangegeven van waaraf de foto op afbeelding 3 is genomen.

Aan de woonkamer is goed te zien dat de architecten naar ruimte streefden.

Bekijk afbeelding 3 en figuur 3.

- 3p 4 Noem drie aspecten van de architectuur die bijdragen aan het gevoel van ruimte.

Het huis werd ingericht met Gispens-meubilair. Ontwerper en fabrikant W.H. Gispens zette zich af tegen de kunstnijverheid uit de negentiende eeuw toen hij schreef: "Een kunstnijvere wil altijd laten zien hoe knap hij is en hoe rijk zijn fantasie. Kunstnijverheid is een besmettelijke ziekte, zo iets als griep, maar erger. De genezing komt door het opengaan der oogen voor de schoonheid van lijn en verhouding die je vindt in eenvoudige fabrieksproducten."

Met deze uitspraak sluit Gispens aan bij een nieuwe opvatting over vormgeving die Nieuwe Zakelijkheid genoemd wordt.

Bekijk afbeelding 3 en 4.

- 2p 5 Geef aan hoe deze nieuwe opvatting terug te vinden is in zijn meubelontwerpen. Doe dit aan de hand van twee kenmerken.

- 1p 6 ■ Met welke stroming zijn de ontwerpen van Gispens verwant?

- A Art Nouveau
- B Amsterdamse School
- C Bauhaus

Noteer het juiste antwoord.

Op afbeelding 5 zie je de kaptafel van mevrouw Sonneveld, die zowel praktisch is als luxueus.

- 2p 7 Leg dit uit.

In het begin van de twintigste eeuw werden nieuwe lampen ontwikkeld voor de optimale verlichting van fabrieken, kantoren en winkels. Gispen experimenteerde met nieuwe verlichting en gebruikte voor villa Sonneveld zijn zogenaamde Gisolampen.

De spiegel, met delen van matglas, wordt op een geraffineerde manier verlicht.

figuur 4

Bekijk figuur 4.

- 2p **8** Leg aan de hand van twee aspecten uit hoe de verlichting verwerkt is in de spiegelconstructie.

Brinkman en Van de Vlugt besloten dat Gispen het meubilair moest ontwerpen en dat zij zelf verantwoordelijk bleven voor de kleuren en daarmee voor de sfeer van het hele huis.

- 1p **9** Breng dit gegeven in verband met de opvattingen van het Nieuwe Bouwen.

Uit gesprekken met mensen die de Sonnevelds hebben gekend blijkt dat het in de jaren dertig helemaal niet vanzelfsprekend gevonden werd om in een huis als dit te willen wonen. Velen vonden dat maar een 'merkwaaardige onderneming', vooral voor een directeursfamilie.

- 1p **10** Waarom werd de stijl van het Nieuwe Bouwen ongeschikt gevonden voor de woning van een directeur?

Bloemen

Vragen bij afbeelding 6 tot en met 10

Op afbeelding 6 zie je een bloemstilleven uit 1628 van Balthasar van der Ast. Op het eerste gezicht lijkt het of de kunstenaar een vaas met bloemen natuurgetrouw heeft nageschilderd. Maar de bloemen die hier zijn samengebracht bloeien in werkelijkheid niet in hetzelfde jaargetijde. Voorjaarsbloemen als tulpen en irissen staan tussen zomerbloemen als anjers en pioenrozen. Bij nader inzien heeft het boeket dan ook een gekunsteld karakter.

- 2p **11** Noem twee aspecten die dit kunstmatige karakter van het boeket versterken.

De voorstelling op afbeelding 6 kan in verband gebracht worden met de Nederlandse cultuur uit de zeventiende eeuw.

- 2p **12** Noem twee aspecten van de voorstelling waarvoor dat geldt en geef steeds aan waarom ze naar die cultuur verwijzen.

Eindexamen tehatex havo 2004-I

havovwo.nl

Het bloemstillevens was evenals andere stillelevens een geliefd genre in de zeventiende-eeuwse Hollandse schilderkunst.

- 3p **13** Noem nog drie andere genres uit die tijd en geef bij elk genre aan waarom het geliefd was.

Op afbeelding 7 zie je een fotowerk van Ger van Elk uit 1982. Van Elk verwijst in zijn werk vaak naar de Nederlandse schilderkunst uit de zeventiende eeuw. In de jaren tachtig fotografeerde hij vazen met bloemen, waar ook zelfgemaakte kunstbloemen tussen stonden. De foto's bewerkte hij daarna met lakverf, zodat er een 'nieuwe' voorstelling ontstond. *Bekijk afbeelding 7.*

- 2p **14** Leg uit hoe deze voorstelling tot stand gekomen is.

Schilderijen hebben meestal een rechthoekig formaat. Van Elk wijkt hier opzettelijk van af: het werk op afbeelding 7 helt enigszins naar rechts.

- 2p **15** Noem twee effecten die daardoor ontstaan.

Op afbeelding 8 zie je een werk van Daan van Golden uit 1965, *Collage met passe-partout*¹⁾.

Van Golden plakte bedrukt cadeaupapier op karton en plaatste dit in een passe-partout dat met hetzelfde papier is beplakt. Het middelste vierkant ligt dus iets dieper dan de rest. Het geheel is ingelijst achter glas.

De kunstcriticus Karel Schampers zegt over de kunstenaar: "Van Golden heeft oog voor het bijzondere in het vertrouwde."

- 1p **16** Breng deze uitspraak in verband met het werk op afbeelding 8.

Het werk van Van Golden kan in verband gebracht worden met de Pop Art.

- 2p **17** Geef hiervoor twee argumenten.

Op afbeelding 9 zie je *Rozen en herfstbladeren*, een olieverfschilderij uit 1998 van Marc Mulders. Afbeelding 10 is een detail. Mulders schildert bloemen, maar zijn werk gaat eigenlijk over serieuze onderwerpen als religie, leven en dood, of 'de kringloop van het leven'.

Critici zien in het schilderij op afbeelding 9 levenskracht verbeeld, maar ook verval of vergankelijkheid.

Het krachtige blijkt vooral uit Mulders' manier van schilderen.

Bekijk afbeelding 9 en het detail op afbeelding 10.

- 2p **18** Karakteriseer zijn werkwijze aan de hand van twee aspecten.

- 2p **19** Noem twee aspecten van de vormgeving waardoor een idee van verval wordt opgeroepen.

Bloemstillevens gaan vaak over de vergankelijkheid van het leven.

- 1p **20** Ben je van mening dat dit ook geldt voor het zeventiende-eeuwse stilleven op afbeelding 6? Geef een argument voor je antwoord.

Expressionisme in Nederland: De Ploeg en Cobra

Vragen bij afbeelding 11 tot en met 14

In het begin van de twintigste eeuw wilden veel kunstenaars door middel van hun werk de maatschappij veranderen. Ook in Nederland waren er groeperingen die op vernieuwing uit waren. Leden van de Groningse vereniging De Ploeg kwamen bijvoorbeeld regelmatig samen in een gemeenschappelijk atelier en portretteerden elkaar in spontane schildersessies. Vanwege de hevigheid van hun activiteiten, maar ook naar de geel en rood geverfde muren, werd het atelier al gauw aangeduid als 'de rode hel'.

Op afbeelding 11 zie je een schilderij dat Jan Wiegers omstreeks 1923 maakte. Het is een portret van de schilder Jan Altink, die samen met Wiegers De Ploeg oprichtte.

noot 1

passe-partout: kartonnen omlijsting tussen afbeelding en lijst

Eindexamen tehatex havo 2004-I

havovwo.nl

Uit het schilderij kun je afleiden dat de geportretteerde een van Wiegers' Ploegvrienden is.
2p **21** Noem twee aspecten die daarop wijzen.

De compositie maakt het schilderij enigszins onrustig.
2p **22** Noem twee aspecten van de *compositie* die daaraan bijdragen.

Jan Wiegers was bevriend geraakt met de Duitse schilder Ernst Ludwig Kirchner, oprichter van Die Brücke. Ook de andere Ploegleden raakten in de ban van het 'joie de peindre'²⁾ van directheid en spontaniteit. Zij wilden "...zich ontdoen van beschavingsfranje, versleten conventies³⁾, beleefdheidsfrasen. Oprechtheid vóór alles!"

In het werk op afbeelding 11 is dit schilderplezier terug te vinden. Je zou kunnen zeggen dat Wiegers 'versleten conventies' van zich af heeft geschud.
3p **23** Noem vier aspecten van de vormgeving die vernieuwend genoemd kunnen worden.

De Ploeg gaf een tijdschrift uit, dat gedrukt werd door Hendrik Nicolaas Werkman. Hij schilderde ook, maar maakte het liefst 'druksels', zoals hij ze zelf noemde, waarbij hij experimenteerde met sjablonen, stempels en letters.

Op afbeelding 12 zie je zo'n 'druksel' van Werkman, een zelfportret met drie vrouwen en een paardje. Het is met de hand gemaakt. Door Werkmans techniek ontstaat een vormgeving die nog vernieuwender genoemd kan worden dan die van Wiegers.
2p **24** Breng deze nieuwe vormgeving in verband met de techniek. Doe dit aan de hand van twee aspecten.

Karel Appel zag in 1946 druksels van Werkman en die beïnvloedden zijn eigen werk. Op afbeelding 13 zie je zijn *Vragende kinderen* uit 1949.

Appel zei: "Ik ben geïnspireerd door een reis door Duitsland op weg naar Kopenhagen (kort na de Tweede Wereldoorlog). Toen zag ik Duitse kinderen bedelen langs de trein. Eerst wist ik niet dat het zo'n indruk op me had gemaakt. Maar dit is het resultaat. Het is niet alleen maar abstract. Er zit ook een boodschap in. Hebt u die ogen gezien? Die heb ik allemaal een andere uitdrukking gegeven."
2p **25** Noem drie manieren waarop Appel de gezichten verschillend heeft gemaakt.

Appel liet zich ook inspireren door kindertekeningen.
2p **26** Noem drie aspecten waaraan je dat kunt zien in het werk op afbeelding 13.

Appel heeft het reliëf op afbeelding 13 samengesteld uit afvalhout, dat hij in de door de oorlog beschadigde huizen vond. Dit materiaal draagt bij aan de boodschap of de inhoud van het werk.
2p **27** Leg dit uit aan de hand van twee argumenten.

In 1948 richtte Appel met Constant en andere kunstenaars uit Kopenhagen, Brussel en Amsterdam de groep CoBrA op. Cobra wilde de kunst bevrijden van oude waarde-oordelen en de weg vrij maken voor nieuwe mogelijkheden. Op afbeelding 14 zie je een schilderij van Constant uit 1949 met de titel *Animaux*⁴⁾.

Constant schildert zonder vooraf te bedenken wat hij gaat schilderen. De voorstelling ontstaat tegelijk met de kleuren en vormen die op het doek verschijnen.
2p **28** Leg uit hoe je deze werkwijze kunt afleiden uit de voorstelling op afbeelding 14.

noot 2 joie de peindre: schilderplezier (vergelijkbaar met joie de vivre: levenslust)

noot 3 conventie: gewoonte die men volgens de traditie volgt

noot 4 animaux: dieren

Van het werk van de Cobra-schilders wordt wel gezegd dat een kind het had kunnen maken. Werkman schreef al: "Als iemand zegt: dat kan een kind ook, dan is dat in zekeren zin aangenaam te horen. Het is wel niet juist, een kind kan het niet, evenmin als wij kunnen wat een kind doet. Maar een kind uit zich onbevangen en dat kunnen wij ouderen meestal niet, en daar komt het op aan."

- 2p **29** Geef aan in hoeverre de uitspraak van Werkman kan worden toegepast op het werk van de Cobrabeweging.

Kunstenaarsgroepen als De Ploeg en Cobra bestonden meestal niet lang. Toch zijn ze wel van belang geweest voor ontwikkelingen in de moderne kunst.

- 2p **30** Leg uit in welk opzicht kunstenaarsgroepen daaraan konden bijdragen.

Holland

Vragen bij afbeelding 15 tot en met 19

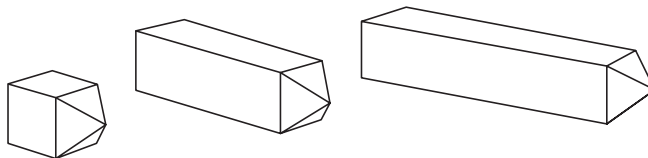
Op afbeelding 15 en 16 zie je twee zeventiende-eeuwse wandtegels. Zulke tegels waren zeer geliefd als woningdecoratie. De handgeschilderde voorstellingen tonen typisch Hollandse tafereeltjes, zoals ze ook voorkomen op de schilderijen uit de Gouden Eeuw. Maar op de tegels is de weergave heel anders dan op schilderijen die als voorbeeld dienden.

- 3p **31** Geef aan waarin de uitvoering van de tegelbeschildering verschilt van de schilderijen van de Hollandse meesters. Noem drie aspecten.

Op afbeelding 17 zie je een beeld uit 1988 van Guido Geelen. Het werk heeft een titel waarin precies wordt aangegeven welke materialen zijn gebruikt: *Robbelien K 015, halftransparant glazuur, decors Mulder Holland serienummer 3780 en 4660*. Robbelien K 015 is roodbakkende klei, de 'decors' zijn plakplaatjes die de firma Mulder in de handel brengt. Je ziet er een op afbeelding 18 (doorgescheurd door Guido Geelen).

Geelen maakte voor zijn beeld drie verschillend basisvormen van klei, zoals je ziet op figuur 5 hieronder.

figuur 5

Deze kleivormen worden gebakken en krijgen dan een rode kleur.

- 3p **32** Leg uit hoe het beeld op afbeelding 17 vervolgens tot stand gekomen is. Noem drie stappen.

Geelen verwijst in dit beeld naar het Nederlandse verleden.

- 2p **33** Geef aan hoe hij dat doet. Noem twee aspecten.

Op afbeelding 19 zie je vier vrouwen in klederdracht ramen zemen. Het zijn de moeder en drie tantes van Job Koelewijn, die in 1992 met deze actie zijn studie op de Rietveldacademie in Amsterdam afsloot. De vrouwen komen uit Spakenburg, een vissersdorp waar de mensen nog in traditionele kledij rondlopen en waar het zemen van de ramen en het vegen van de stoep een dagelijks ritueel is.

De vrouwen op de foto maken een paviljoen schoon dat bij de kunstacademie hoort en dat door Gerrit Rietveld is ontworpen. Studenten gebruiken dit gebouw om hun werk te exposeren. Koelewijn bedacht een origineel afstudeerproject in de vorm van deze actie.

- 2p **34** Waarom leent dit gebouw zich goed voor deze actie? Geef twee redenen.

Eindexamen tehatex havo 2004-I

havovwo.nl

- De kunstenaar doet zelf niet mee aan de schoonmaakactie. Toch was het een heel persoonlijk project, dat symbolisch kan worden opgevat.
- 1p **35** Leg uit welke symbolische betekenis dit project voor de kunstenaar heeft.
- Het project van Koelewijn kan een performance worden genoemd.
- 2p **36** Geef een argument vóór en een argument tegen deze bewering.
- Zowel Geelen als Koelewijn maken in de getoonde werken gebruik van cliché-beelden over Nederland. Zij maken er kunst van, of zij verheffen 'low art' tot 'high art'.
- 2p **37** Leg dit uit voor de twee werken op afbeelding 17 en 19.